

Magyar Tudomány

TAGÁLLAMI INTEGRÁCIÓS MODELLEK

vendégszerkesztő: Halmi Péter

A kvantumelmélet és a huzat logikája

A történelmi Dentumoger

Tudományos folyóiratok rangsorolása

Mérföldkő a csillagfelszíni struktúrák kutatásában

2017 · I

TARTALOM

Tagállami integrációs modellek

A gazdasági kormányzás új dimenziói az Európai Unióban

Vendégszerkesztő: Halmai Péter

Palánkai Tibor: Bevezető gondolatok	2
Halmai Péter: Új geometria: „teljes” gazdasági és monetáris unió? A gazdasági kormányzás új dimenziói az Európai Unióban	6
Kutasi Gábor: Külső egyensúlytalanság az euróövezetben. Megoldás-e a többszintű kormányzás?	18
Györfly Dóra: Görögország a monetáris unióban: a kilépés hiábavalósága	24
Palánkai Tibor: Gondolatok a 21. századi kapitalizmusról és a „szociális államról” Thomas Piketty <i>A tőke a 21. században</i> című könyvének inspirációja alapján	34

Tanulmány

Szabó Gábor: A kvantumelmélet és a huzat logikája	44
Erdélyi István: A történelmi Dentumoger, avagy dontövi Magyarország?	48
Hazai Kinga: Mégis, kinek a gondolata?	51
Kövári Zsolt: Mérföldkő a csillagfelszíni struktúrák kutatásában	58
Kázmér Miklós – Papp Gábor: Kárpáti ásványok egy tizenharmadik századi angliai gyűjteményben	66
Kovács Kármén: A nyílt hozzáférésű (Open Access) publikálás néhány bizonytalan következménye	71
Sasvári Péter – Nemeslaki András: Tudományos folyóiratok méltányos rangsorolása az MTA gazdasági és jogi osztályában: mit mutatnak az adatok?	80
Csomós György: A vállalati tudományos publikálás okai, avagy nem mindig az innováció szabadalmaztatása a cél	92

Interjú

Óegyiptom titkai – a magyar egyiptológia • Sipos Júlia beszélgetése Bács Tamással	100
---	-----

A jövő tudósai

Bevezető (<i>Kiss Rita</i>)	103
Törődés talentumainkkal – a BME Tehetségsegítő Tanácsának munkájáról (<i>Szilágyi Brigitta</i>)	103

Az MTA új levelező tagjainak bemutatása

Kiss György	109
Kövér György	111
Rajkai Kálmán	113

<i>Kitekintés (Gimes Júlia)</i>	115
---------------------------------------	-----

Könyvszemle (Sipos Júlia)

Információs eszközök és tanulás a kognitív pszichológiai kutatásokban (<i>Markója Ádám</i>) ...	119
Corvina Augusta – hatalmi reprezentációra ítelve (<i>Bíró Csilla</i>)	122
Földek és emberek (<i>Varga Zsuzsanna</i>)	124

TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATOK MÉLTÁNYOS RANGSOROLÁSA AZ MTA GAZDASÁGI ÉS JOGI OSZTÁLYÁBAN: MIT MUTATNAK AZ ADATOK?

Sasvári Péter

PhD, Nemzeti Közszolgálati Egyetem
sasvari.peter@uni-nke.hu

Nemeslaki András

CSc, Nemzeti Közszolgálati Egyetem
nemeslaki.andras@uni-nke.hu

1. Bevezetés

A tudományos szakfolyóiratok rangsora egyetemi oktatók és kutatók karrierjét határozza meg, szoros összefüggésben van az egyéneken túl az intézmények kutatási teljesítményének megítélésével. Újabban a pályázati forrásokhoz való hozzájutás kulcsfontosságú kritériumává vált, sőt kimeneti oldalon a tudományos hatékonyság legjelentősebb indikátorának is tekinthetjük. A méltányos (fair) értékelés a tudományos minőség kulcsa is egyben, hisz ezen értékelések alapján dékánok, rektorok, tudományos testületek foglalnak állást kinevezésekről, komoly pénzügyi források odaítéléséről, oktatási-kutatási intézmények finanszírozásáról. Természetesen a folyóiratok nem egyedüli publikációs csatornái az új tudományos eredményeknek, de Csaba László és szerzőtársai szerint a tudományérésben és teljesítményértékelésben világszerte megfigyelhető az eltolódás a sakkönyvek oldaláról a folyóiratcikkek irányába, sőt új fejleményként elmondható, hogy a gyors nyilvánosságot biztosító konferenciaközlemények és különféle műhelytanulmányok is folyamatosan felértékelődnek (Csaba et al., 2014). Schubert

András véleménye az, hogy a természettudományokban a folyóiratcikkek által nem kellőképpen megalapozott könyvek inkább kétségeket keltenek, mintsem feltétlen elismerést, ilyenkor ugyanis fennáll a gyanú, hogy a szakmai kritika (*peer review*) nem validálta kellőképpen az eredményeket (Schubert, 2014). Tovább emelve a szakfolyóiratok jelentőségét, a tudományos folyóiratokban való publikálás prioritásának megjelenése akár a tudománytörténet egyik legjelentősebb eseményének is tekinthető a modern tudomány kialakulása szempontjából (Braun, 2010).

A magyar tudományos közeletben számos hozzászólás, elemzés és példákon alapuló érvelés került publikálásra a tudománymetria elméleti megalapozásairól, az ezekkel kapcsolatos teendőkről a hazai tudományos életben, az intézmények problémáiról és a megoldandó feladatokról egy-egy szakterületen (Braun, 2010; Csaba et al., 2014; Hegyi, 2016; Nagy, 2016). Különösen jelentős ez a kérdés az MTA Tudományos Osztályai számára, ahol a tudományos minősítés során a listák alapján járnak el az illetékes szaktanárságok.

Cikkünkkel azzal kívánunk a téma hazai fejlesztéséhez hozzájárulni, hogy a rendelke-

zésünkre álló publikus adatbázisok részletes elemzésével a folyóiratlisták helyzetképét empirikusan mutatjuk be. Noha az MTA számára lényegében „szabványossá” vált, és ezáltal a tudományos életben megkerülhetetlen MTMT (Magyar Tudományos Művek Tára) adatbázisát komoly kritikák is érik (Csaba et al, 2014), kutatásunk során abból a konstruktivista szemléletből indultunk ki, hogy a nemzetközi adatbázisokhoz hasonlóan az MTMT és a körülötte levő tágabb informatikai ökoszisztéma ugyanúgy alakítja a magyar tudományt, mint számos más társadalmi csoport érdekérvényesítése (Bijker, 1995; Templeton – Lewis, 2015). Az adatbázisokban rögzített információk egyrészt eredményei az egyes érdekcsoportok által képviselt minőségi elveknek, ugyanakkor meghatározó tényezői is annak, ahogyan egy adott kutatóközösség a publikációs stratégiáját kialakítja. Az adatok elemzésével ennek az egybefonódó dualitásnak a modellezéséhez kívánunk hozzájárulni, egyfelől pragmatikusan ahhoz, hogy az adatokon keresztül vizsgáljuk azt, mennyire méltányos az MTA IX. Osztályának folyóirat-rangsorolása, másfelől pedig elméleti szempontból ahhoz, hogy a tudomány konstruktivista alakításában az adatok, az adatbázisok, tágabban a komplex információkommunikációs technológiák hatását illusztráljuk. A tudományos folyóiratok értékelése ugyanis egyáltalán nem csak a magyar tudományos közélet problémája, a kérdés a nemzetközi szinten is folyamatosan vizsgált jelenség (Templeton – Lewis, 2015).

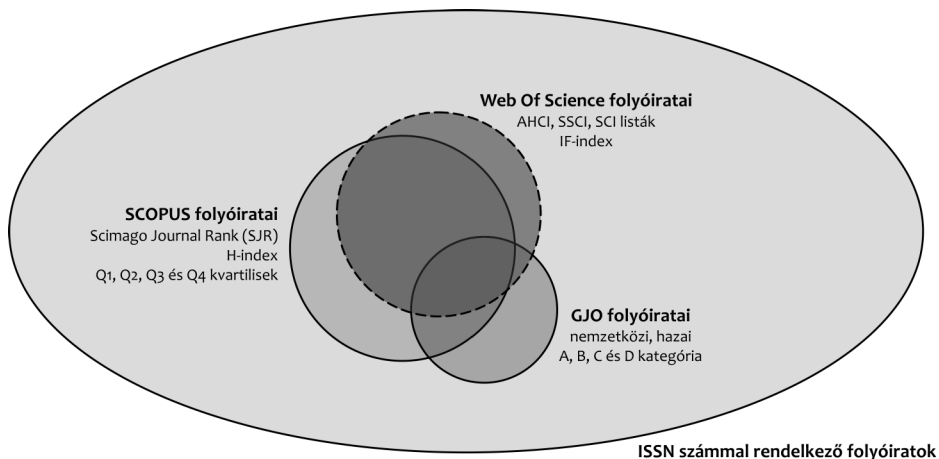
2. Elméleti háttér – A méltányos folyóirat-rangsorolás problémája

2.1 Méltányos folyóirat-rangsorolás – nemzetközi listák • A méltányosság (*fairness*) ebben a kontextusban a tudományos folyóiratok

státuszának olyan elfogulatlan megítélését jelenti, amely lehetővé teszi akár egy adott tudományterületen a kutatási teljesítmények értékelését, akár egyes tudományterületek egymás közötti új eredményeinek, hozzáadott értékének összehasonlítását (Templeton – Lewis, 2015). A méltányosság kérdését számos gyanakvós veszi körül a kutató egyének és az értékelő intézmények részéről is (Soós et al., 2016), aminek eredményeként igen sajátos intézményi, tudományterületi „sovinizmusokat” találunk a sajátjuk ítélt méltányosság megvédésére. Ez azért különösen nagy probléma, mert éppen a tudománynak mint iparágának az a sajátos paradigmája, hogy az érvelések módszertani megalapozottságát hangsúlyozza, kiindulási alapként tekint az empirikus adatok ellenőrzésére, és az azokra való szilárd építkezésre. Az ennek való megfelelést szándékoznak érvényesíteni azok az intézményesített informatikai adatbázisok, amelyek tudományometriai adatok gyűjtésére alapozva rangsorolják a folyóiratokat egymáshoz képest.

A nemzetközi folyóiratlisták minőségi jellemzéséhez a két ismert citációs adatbázisrendszer, a SCOPUS és a Web Of Science (WOS) használható megbízhatóan. Ezek az adatbázisok, ahogy számos tanulmány bizonyítja (Nagy, 2016), elsősorban angol nyelvű folyóiratokat rangsorolnak, és bár megfigyelhető a nyitás más idegen nyelvű lapok irányába is, az angol nyelven megjelent közlemények mégis előnyt élveznek. A két rangsorolási rendszer eltérő, és részben más jelentőségű folyóirat-mérvszámokra épül, illetve eltérő mértékben fedi le a nemzetközi társadalomtudományi folyóiratok listáját (Soós et al., 2014). Ezt a kismértékű eltérést ábrázoltuk az 1. ábrán.

Az Elsevier SCOPUS mintegy 22 ezres folyóirat-adatbázisára építve 2007-től kezdve

I. ábra • Adatbázisrendszerek a tudományos teljesítmény értékeléséhez (saját szerkesztés.)

nyílt hozzáféréstű, ún. Scimago Journal & Country Rank táblázatokat tesz közzé, amelyekben a szakmai és tudományos folyóiratok, valamint konferenciák alapvető tudomány-metriai adatai szerepelnek. A relatív folyóirat-rang első számú alapja a SCOPUS-adatbázishoz kapcsolódó *SJR-mérvszám* (Scimago Journal Rank). Az SJR komplex mutató, amely az idézések számát súlyozza az idéző folyóiratok idézettségével („presztizsmutató”). Ez a relatív mutató azt fejezi ki, hogy a vizsgált folyóirat az adott szakterületi kategória kiadványainak mekkora hányadát előzi meg SJR tekintetében. A második kiemelt tudomány-metriai mutató az SJR-rangsorolásban az egyéni idézettségénél már jól ismert, és a magyar tudományos életben is széles körben használt *h-index*. A *h-index* a folyóirat olyan cikkeinek a *h*-száma, amelyek legalább *h* számú idézetet kaptak a szakirodalomban. Az összes többi folyóiratcikk értelemszerűen *h*-nál kevesebb idézetet kapott.

Az SJR-rangsorolás kiindulópontja az, hogy a nemzetközi folyóiratpublikációk mi-

nősége, illetve a publikációs stratégia sikeressége a közlő folyóiratok *tudományterületi*, illetve *szakterületi* pozíciójával számszerűen jellemezhető. Módszertanilag ez a közlemények minőségi osztályokba (kvartilisekbe) sorolásával történik a közlő folyóiratok saját szakterületükön elfoglalt pozíciói, rangjai alapján:

Q1: *Kiváló* folyóiratok, amelyek a szakterületi SJR- (mértészám-alapú) rangsor felső 25%-ához tartoznak.

Q2: *Jó* folyóiratok, amelyek a szakterületi SJR-rangsor 50–75%-a közé tartoznak.

Q3: *Közepes* folyóiratok, amelyek a szakterületi SJR-rangsor 25–50%-a közé tartoznak.

Q4: *Gyenge* folyóiratok, amelyek a szakterületi SJR-rangsor alsó 25%-ához tartoznak.

Ezt a minőségi besorolást évről évre felülvizsgálják. Említésre érdemes, hogy egy folyóiratot több szakterületen is jegyezhetnek, és előfordulhat az, hogy az egyik szakterületen „kiváló” besorolást kap a szóban forgó folyóirat, míg a másik szakterületen csak a „közepes” vagy akár a „gyenge” kategóriába kerül.

Az Institute for Scientific Information (ISI) tudományos információs szolgáltató vállalatot Eugene Garfield alapította 1960-ban. 1992-ben megszerezte magának a Thomson Scientific & Healthcare-t, így Thomson ISI néven vált ismertté. Jelenleg Thomson Scientific név alatt működik, és a Thomson-Reuters Corporation része. Az ISI bibliográfiai adatbázisokat szolgáltató. Citációs adatbázisa több ezer akadémiai folyóiratot tartalmaz, beleszámítva a korábban nyomtatott formában megjelenő indexelő szolgáltatást, a Science Citation Index-et (SCI), a Social Sciences Citation Index-et (SSCI), valamint az Arts and Humanities Citation Index-et (AHCI). A WOS – az ISI bibliográfiai adatbázis-csomagja és citációs indexszolgáltatása – tartalmazza a fenti adatbázisokat. A WOS elterjedten használja az *impaktfaktornak* nevezett (IF) mérőszámot. Az *IF* a folyóirat két egymást követő évfolyamában közölt cikkeinek – a cikkek számával arányosított – átlagos idézettsége a rákövetkező 3. tárgyévben.

2.2 Méltányos folyóirat-rangsorolás az MTA IX. osztályában – a listázás • Az MTA IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya (GJO) eredetileg e két nagy tudományterület akadémikus tagjainak testületként jött létre. A későbbiekben újabb diszciplínákat és szubdiszciplínákat csatoltak az osztályhoz. Az MTA doktora tudományos cím megszerzéséért indított eljárásban testületként járnak el a GJO tudományos/doktori szakbizottságai, amelyek a következők:

- Állam- és Jogtudományi Bizottság (AJB),
- Gazdaságtudományi Minősítő Bizottság (GMB),
- Hadtudományi Bizottság (HTB),
- Nemzetközi- és Fejlődéstanulmányok Doktori Bizottság (NFDB),
- Politikatudományi Bizottság (PLT),

- Regionális Tudományok Bizottsága (RTB),
- Szociológiai Tudományos Bizottság (SZOC),
- a demográfiát érintő doktori ügyekben vagy a Szociológiai Tudományos Bizottság vagy a Gazdaságtudományi Minősítő Bizottság a Demográfiai Osztályközi Állandó Bizottság (DEM) doktor tagjaival kiegészítve dönt.

A szakbizottságok folyóiratlistái, a folyóirat megcélzott szakmai közönsége (szerzők és olvasók) és nemzetközi ismertsége szerint két kategóriát különböztetnek meg: nemzetközi és hazai folyóiratokat, melyeket négy kategóriába (A, B, C és D kategória) sorolnak. A listás rangsorolás határozott előnye, hogy lehetővé teszi a hazai szakfolyóiratok minőségi értékelését, mivel azok a magyar nyelv miatt nagyrészt kiesnek a nemzetközi adatbázisok hatásköréből. Ugyanakkor, elsősorban a nemzetközi folyóiratoknál felvetődik a méltányos értékelés állandóan jelenlévő problémája, különösen az adatbázisok összevetése szempontjából.

Kutatásunkban a GJO méltányos tudományos folyóirat rangsorolását (fair journal evaluation) (Templeton – Lewis, 2015) három különböző adatelemzéssel vizsgáltuk, lényegében az *I. ábrán* látható eltérések jellegének empirikus feltárása érdekében. A három vizsgálati szempont a következő volt:

1. Mennyire hozzáférhetőek a GJO listás folyóiratai a Magyarországon kutató tudósok számára?
2. Milyen összefüggés van a GJO listás folyóiratai és a SCOPUS, illetve a WOS minőségi mutatói között?
3. Hogyan értékelhetőek az MTMT-adatbázisban mérhető publikációs teljesítmények a nemzetközi rangsorok és a GJO alapján?

A kutatás feltáró jellege miatt nem állítottunk fel hipotéziseket, bár kiindulásként az alapvető sejtésünk az volt, hogy a kutatási kérdéskör három eleme (nemzetközi listák, GJO-rangsor és a publikációs tevékenység) eltér egymástól, és ez komoly gondokat jelent a GJO-ban a méltányos folyóiratrangsorok kialakítása során, különösen az egymástól igen eltérő tudományterületek összehasonlításakor.

3. Kutatási módszer

Kutatásunk során a GJO-listás folyóiratokat megvizsgáltuk aszerint, hogy szakbizottságunként:

1. milyen arányban érhetőek el nyílt és zárt hozzáféréssel;
2. mennyire konzisztens a GJO-listázás a SCOPUS- és a WOS-alapú rangsorokkal;
3. milyen preferenciákat és teljesítményt jeleznek az MTMT-ben rögzített publikációs adatok a kutatók részéről.

Az adatok elemzéséhez leíró statisztikai módszereket és varianciaelemzést használtunk.

A nyílt elérés vizsgálatához a DOAJ több mint kilencezer folyóiratot tartalmazó listáját vetettük össze a GJO listájával.

Zárt elérés esetén az Elektronikus Információszolgáltatás (EISZ) Alapprogram keretében igényelhető (központilag támogatott) adatbázisok folyóiratlistáit (az Akadémiai Kiadó 0,056 ezer, az Academic Search Complete 13,6 ezer, az Econlit 0,7 ezer, a MLA

International Bibliography 11,4 ezer, a Jstor 1,3 ezer, a Project MUSE 0,62 ezer, a ScienceDirect 2,3 ezer és a Springer 2,4 ezer rekordot tartalmaz) használtuk fel.

A SCOPUS-ra épülő Scimago Journal Ranking 29,7 ezer folyóiratot, könyvsorozatot és konferenciaközleményt tartalmaz, a WOS-hoz tartozó AHCI 1,7 ezer, a SSCI 3,1 ezer és a SCI 8,7 ezer folyóiratrekordból állt 2015-ben.

A Scimago Journal Ranking adatbázisa tartalmazza az *SJR-mérvőszámot* és a *h-indexet*. A WOS-adatbázis több mint 11,7 ezer folyóiratot és azok *IF*-át tartalmazza, több mint 2600 kiadótól, körülbelül 238 tudományágból, 84 országból.

A GJO által feltüntetett 5,2 ezer folyóiratban történt publikálások számát a nemzeti bibliográfiai adatbázis (MTMT) 2016. január 1. – 2016. május 1. közötti tételes lekérdezésével értük el.

4. Kutatási eredmények

4.1 *Hozzáférés a folyóiratokhoz* • Szakbizottságunként eltérő a GJO-listás folyóiratok száma, és az MTMT alapján az 1. táblázatban foglaltuk össze őket. Mind a hazai, mind a nemzetközi folyóiratokat A, B, C és D kategóriába sorolják az egyes osztályok (kivéve HTB, SZOC, itt csak A, B és C kategória van).

A folyóiratcikkek hozzáférhetővé tételének több útja is van a *nyílt* hozzáférés normái szerint. A hazai folyóiratok jó része hozzáférhető valamilyen webes felületen, de ezek

szakbizottság	AJB	DEM	GMB	HTB	NFGB	PLT	RTB	SZOC	össz.
hazai	49	48	42	30	34	44	46	53	346
nemzetközi	1333	106	1896	56	558	492	176	314	4931

1. táblázat • A GJO-listás folyóiratok száma szakbizottságunként (saját szerkesztés a GJO listája alapján)

módja rendkívül eltérő, ezért azonosításuk igen nehéz, és bár „nyíltak” és „hozzáférhetőek”, ezekben a formákban nem tekinthetőek nyílt elérésűeknek. Ha egy publikáció térítéses szolgáltatás keretében felkerül az internetre, nehéz megakadályozni, hogy továbbítsák azoknak is, akik nem fizették meg az árát. Ezen logika alapján a térítéses publikációkat kínáló adatbázis-szolgáltatások olyan árakat alkalmaztak, amelyek az Open Access (nyílt hozzáférés) mozgalom megerősödését váltották ki. A *DOAJ*-ban (Directory of Open Access Journals) regisztrált folyóiratok a nyílt hozzáférésben az „arany utat” képviselik, mely szerint a megjelenés után szabadon hozzáférhetőek a publikációk. A GJO hazai folyóiratai közül 1%, a nemzetköziek közül pedig 3% található meg a *DOAJ*-listán. Ebben a vonatkozásban tehát nincs túl nagy különbség a hazai és nemzetközi hozzáférhetőség között.

Ennél lényegesen jobb hozzáférést biztosítanak a fizetős adatbázisok, amelyeknél az EISZ nemzeti programot vettük alapul. Ennek célja, hogy a felsőoktatás és a tudományos kutatás számára nélkülözhetetlen elektronikus információforrásokat központilag, nemzeti licenc alapján megvásárolja és hozzáférhetővé tegye. Az EISZ Alaprogram keretében nyújtott országos hatókörű adatbázis-szolgáltatás a kutatási infrastruktúra szerves része, tartalmazza a kurrens folyóiratok, szakcikk, tudományos kiadványok bibliográfiai adatait és „full text” (teljes szöveges) verzióit, a kutatásokhoz elengedhetetlen adatbázisokat.

A GJO számára jelentős adatbázisokat az alábbi felsorolással foglaltuk össze:

- Az *Akadémiai Kiadó* gondozásában megjelenő kiadványok több mint 46 tudományos folyóiratban biztosítanak lehetőséget tudósaink számára legfrissebb eredményeik publikálására.

- Az *Academic Search Complete* a tudományos igényű, multidiszciplináris területeket érintő, teljes szövegű publikációk adatbázisa, amely több mint kilencezer teljes szövegű periodikát tartalmaz.
- Az *EconLit*, melyet az American Economic Association közzétesz, bibliográfiájában a gazdasági vonatkozású szakirodalom világviszonylatban legszélesebb körét fedile, mind a gazdasági elméletek, mind az alkalmazás terén.
- A Modern Language Association (*MLA*) International Bibliography több mint kétmillió bibliográfiai bejegyzésben folyóiratcikkek, könyvek, disszertációk és tudományos honlapok körében biztosít jó keresési lehetőséget.
- A *JSTOR*-archívum negyvennél több tudományterületről több mint ezer tudományos folyóirat teljes évfolyamait kínálja.
- A *MUSE*-adatbázis, amely 1995-ben indult a Johns Hopkins University Press és a Milton S. Eisenhower Library (Johns Hopkins University) közötti együttműködéssel, a maga nemében úttörőnek tekinthető a humán tudományok területén létező kiadási gyakorlatban.
- A *ScienceDirect* az Elsevier Kiadó teljes szöveges adatbázis szolgáltatása. Fő profilja a természettudományos, műszaki és orvosi folyóiratok nyomtatott és elektronikus formában való terjesztése.
- A *SpringerLink* egy online gyűjtemény, főként természettudományos, technológiai és orvosi folyóiratokból, teljes szöveggel érhető el a folyóiratok.

A magyar nyelvű folyóiratok közül 10% érhető el a fizetős adatbázisokból. Ez az alacsony arány azzal magyarázható, hogy a vizsgált 346 folyóirat több mint háromnegyede nyílt eléréssel elérhető, de ezek *DOAJ*-

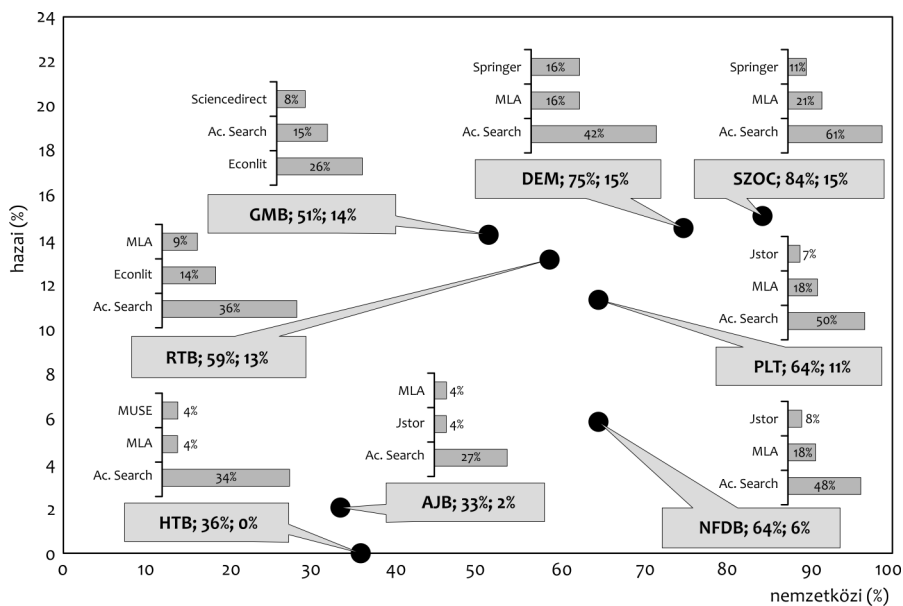
regisztrációja elmaradt. A magyar nyelvű kiadványok legnagyobb arányban az MLA International Bibliography adatbázisokban található meg, de 2016-ban csak hét intézmény fizetett elő erre a szolgáltatásra.

A nemzetközi folyóiratok 52%-a (2558 db) található meg az EISZ adatbázisaiban. A legnagyobb arányban – 30%, 1473 db – az Academic Search Complete adatbázis tartalmazza a GJO folyóiratait, de ezek egy része csak teljes szöveggel rendelkező tartalom (Sőt, sok esetben a tartalmak csak egy bizonyos „embargós idő” után érhetőek el!). Itt az előfizető intézmények száma 65, jellegüket tekintve egyetem, főiskola, kórház, intézmény, hivatal, kutatóközpont vagy múzeum. Ha szakbizottságonként vizsgáljuk az elérhetőséget, akkor megállapítható, hogy a SZOC nemzetközi folyóiratainak a 84%-a, a DEM 75%-a, a PLT és NFDB 64–64%-a, az RTB 59%-a, a GMB 51%-a, a HTB 36%-a és az AJB 33%-a érhető

el az EISZ vizsgált tizenegy adatbázisában (van olyan folyóirat, amely több helyen is megtalálható) (2. ábra).

Ha megvizsgáljuk a 2015. évi EISZ-letöltések számát, akkor megállapítható, hogy a múlt évben több mint 1,1 millió letöltés volt az előfizető intézmények felől. (Mivel az adatbázisok egy része több tudományterületet érint, ezért nem választható szét a letöltők köre.) Ha figyelembe vesszük, hogy a felsőoktatásban a főfoglalkozású oktatók száma 20,5 ezer (tanár, docens, adjunktus, tanársegéd, lektor, testnevelő tanár, egyéb tanár), valamint az MTA Köztestület tagjainak száma 15,4 ezer fő, akkor megállapítható, hogy egy főre vetítve ez a szám ötvennégy, illetve hetvennégy letöltést jelentett 2015-ben.

4.2. Összefüggések a listák között / 4.2.1. GJO – WOS és SCOPUS • A SCOPUS és a WOS elsősorban tudánymetriai kutatásokra és szakirodalom keresésére alkalmas.

2. ábra • A GJO-listás hazai és nemzetközi folyóiratok elérhetősége különböző adatbázisokban 2015-ben (saját szerkesztés)

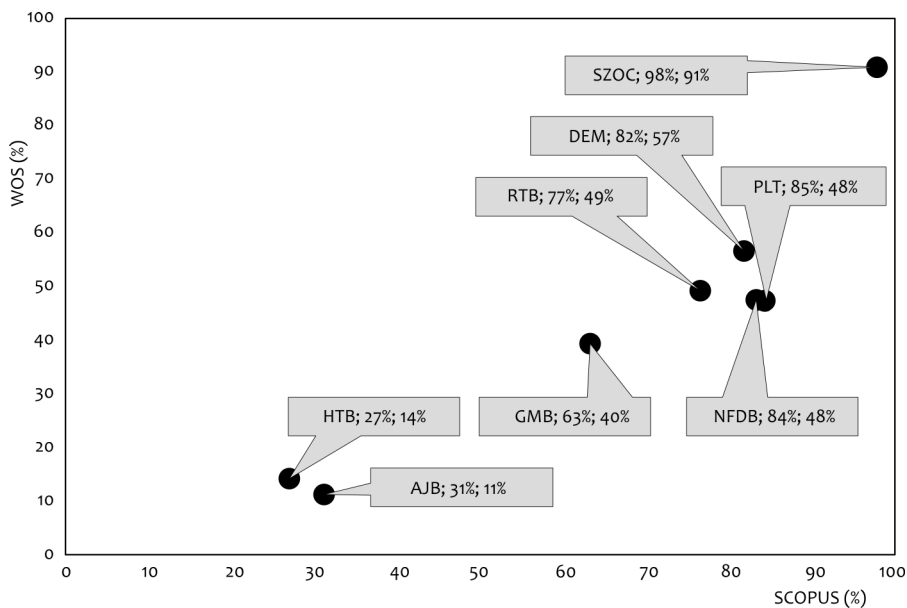
Segítségével egyes kutatókra történő hivatkozásokat lehet megtalálni, illetve megállapítható az egyes kutatócsoportok és kutatóintézetek nemzetközi tudományos világban elfoglalt pozíciója. Ha megvizsgáljuk a GJO-listás hazai folyóiratokat, megállapítható, hogy a SCOPUS-ban a folyóiratok 4%-a (13 db), a WOS három adatbázisában (AHCI, SSCI és a SCI) pedig 1%-a (3 db) szerepel.

A 3. ábrán a GJO-listás nemzetközi folyóiratok SCOPUS- és WOS-megtalálhatóság szerinti térképét ábrázoltuk, amelyből kiderül, hogy a folyóiratok 62%-a (3049 db) a SCOPUS, 37%-a (1848 db) a WOS listáin megtalálható.

Az adatok alapján a hazai listás folyóiratok alacsony száma nem meglepő, egyrészt a magyar nyelvű megjelenés miatt, másrészt pedig azért, mert ezidáig ilyen jellegű elvárás nem jelent meg a folyóiratok minősítésénél. Annál figyelemreméltebb azonban az egyes GJO-

szakbizottságok nemzetközi listás folyóiratainak WOS és SCOPUS megfelelése: ebben a vonatkozásban a szakbizottságok igen eltérő listákkal rendelkeznek, legközelebb a nemzetközi megfeleléshez a Szociológiai Bizottság áll, legtávolabb pedig az Állam- és Jogtudományi, illetve a Hadtudományi Bizottságok listái állnak.

4.2.2. *GJO-lista és Scimago–SCOPUS-minősítés* • A listák összevetésének második szempontjaként annak a kérdésnek a vizsgálatát tartottuk fontosnak, hogy a GJO minőségi besorolása mennyire van összhangban a nemzetközi adatbázisok rangsoraival, illetve minősítésével. Ha a GJO-listás folyóiratok A,B,C és D – ahol az „A” a legjobb – kategóriáit összevetjük a legjobb kvartilisekkel, akkor szignifikánsan erős kapcsolat mutatható ki a GJO listája és a Scimago-rangsorolás között. A statisztikai mutatók alapján közepesen erős kapcsolat figyelhető meg.

3. ábra • A GJO-listás folyóiratok SCOPUS- és WOS-listákban való megtalálhatósága szakbizottságonként (saját szerkesztés)

GJO-folyóiratok besorolása	legjobb Q-érték				össz.	h-index átlaga	SJR-mérőszám átlaga	IF átlaga
	Q1 kiváló	Q2 jó	Q3 közepes	Q4 gyenge				
A	297	76	11	3	387	50	1,623	1,627
B	207	86	20	10	323	30	0,841	1,157
C	81	61	38	10	190	20	0,530	0,899
D	46	21	20	8	95	17	0,378	0,761
össz.	631	244	89	31	995			

2. táblázat • A SCOPUS-adatbázisban szereplő GJO-folyóiratok kategóriái és a szakterületi legjobb kvartilis kapcsolata 2015-ben (saját szerkesztés)

Az A és B kategóriába sorolt folyóiratok *h-indexének*, *SJR mérőszámának* és *IF-ának* az átlaga minden esetben magasabb volt a C és a D kategóriához képest.

Lényegében tehát, az empirikus adatok azt mutatják, hogy a GJO jelenlegi besorolásai korrelálnak a SCOPUS-on és WOS-on alapuló minősítésekkel, tehát a szerzőknek és az őket minősítő bírálóknak a besorolások alapvetően megfelelő irányokat mutatnak.

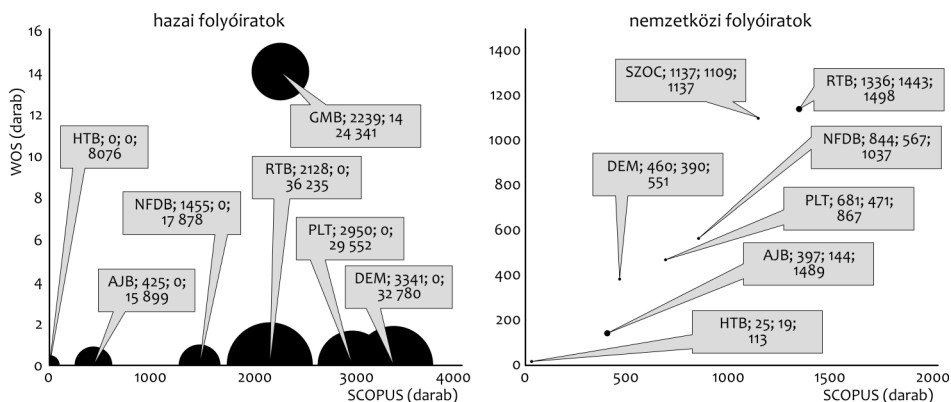
4.3. *Hazai kutatók publikációs teljesítményének megoszlása* • Az MTMT adatai alapján a GJO-folyóiratokban 212,9 ezer folyóiratpublikáció jelent meg 2016 elejéig. A publikációk 94%-a (200,1 ezer db) hazai, 6%-a (12,7 ezer db) nemzetközi folyóiratban érhető el. A legtöbb folyóiratcikkkel az RTB- (az összes 18%-a), a SZOC- (17%) és a DEM- (17%) szakbizottságok bírnak. A legkevesebbel az NFDB (9%), az AJB (8%) és a HTB (1%) rendelkezik.

A nemzetközi és hazai publikációkat tekintve a legkedvezőbb aránnyal a GMB-szakbizottság bír. Itt a publikációk 20%-a nemzetközi, 80%-a hazai kiadású. A legalacsonyabb nemzetközi arány az AJB- (9%) szakbizottságnál mutatható ki.

A hazai publikációk 9%-a (17,1 ezer db) a SCOPUS-, 0,2%-a (0,4 ezer db) a WOS-adatbázisban megtalálható. Hazai megjelenések esetén a legnagyobb arány a SZOC- (SCOPUS: 13%), a PLT- (10%) és a DEM- (10%) szakbizottságoknál mérhető. Nemzetközi folyóiratok esetén a publikációk 83%-a (10,5 ezer db) a SCOPUS-ban, 70%-a (8,8 ezer db) a WOS-ban is fellelhető. Itt a SZOC-szakbizottság publikációi 100%-ban, illetve 98%-ban szerepelnek a SCOPUS és a WOS adatbázisában. SCOPUS esetén igen magas arány figyelhető meg a GMB- (93%), az RTB- (89%), a DEM- (83%) és az NFDB- (81%) szakbizottságokat illetően.

A magas szórásértékek mögött a GJO-listás folyóiratokba való egyenetlen publikálás húzódik meg. A GJO-listás nemzetközi folyóiratok 64%-ában (3141 db) – az MTMT alapján – ezidáig soha senki nem publikált.

Szakbizottságonként vizsgálva az eredményeket megállapítható, hogy 6 és 6-nál több publikáció az AJB-folyóiratok 4, a PLT 7, az NFDB 8 és a GMB 9%-ában jelent meg. Egyenletesebb eloszlás a SZOC- (11%), a DEM- (18%), a HTB- (18%) és az RTB- (26%) szakbizottságnál figyelhető meg.

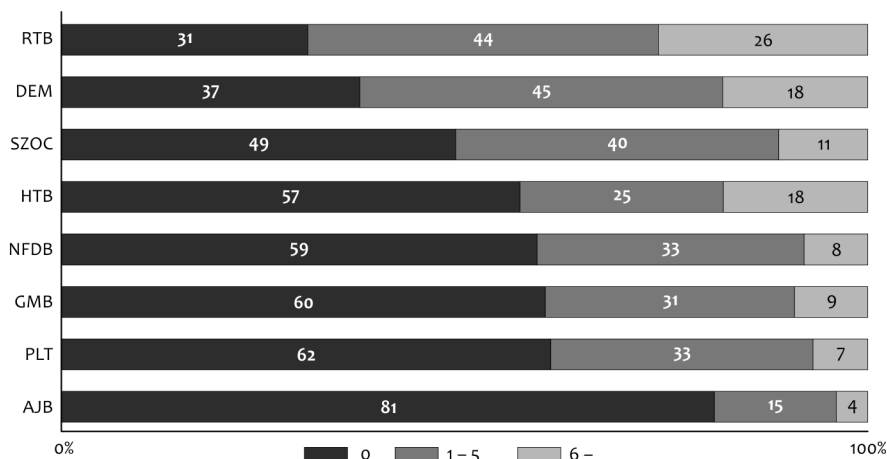

4. ábra • A GJO-listás folyóiratokban található, valamint a GJO-listás SCOPUS- és WOS- folyóiratokban történt publikációk darabszáma 2016 elején (saját szerkesztés)

Összefoglalás

Az MTA IX. Osztályának empirikus adatokon alapuló tudományos folyóirat értékelése számos kérdést vet fel a méltányosság kutatásunkban vizsgált három vizsgált elem – az elérhetőség, a nemzetközi listákhoz való illeszkedés, és a tényleges publikációs teljesítmény – szempontjából.

Elérhetőség szempontjából a vizsgált adatbázisok körében sehol nem találtunk teljes hozzáférhetőséget, ami Magyarországon nehezíti a kutatóműhelyeknek a hiányzó szaklapok megismerését. Hasonlóan kedvezőtlen információ a méltányosság javulásához az, hogy annak ellenére, hogy a GJO-listás hazai folyóiratok nagy része nyílt hozzáférésű, ezek regisztrációja elmaradt. Ez ugyanis nem

5. ábra • A GJO nemzetközi folyóiratainak az aránya, ahol a publikációk száma 0,1-től 5-ig és 6-nál több (saját szerkesztés)

kedvez a magyar nyelven publikáló kutatók tudományos láthatóságának, és a magyar nyelvű cikkek könnyű elérhetőségének.

Kedvezőnek mutatkozik ugyanakkor, hogy a SCOPUS- és a WOS-adatbázisokban megtalálható nemzetközi folyóiratoknál a IX. osztály A, B, C, D besorolása szoros kapcsolatban van a kvartilis alapú értékeléssel (Q₁, Q₂, Q₃ és Q₄), az *SJR-mérőszámmal*, a *h-index-szel* és az *IF-val*. Ebben a vonatkozásban elég nagy eltérések mutatkoznak a IX. osztály bizottságai között, például általánosságban a Szociológia Bizottság listái igen szorosan megfelelnek a nemzetközi besorolásoknak, szemben a Hadtudományi Bizottság igen alacsonyan megfelelő listázási gyakorlatával.

A folyóirat-rangsorolás legnagyobb dilemmáját az MTA IX. Osztály esetében a tényleges publikációs teljesítmény adatai mutatják. Ezek alapján a hazai GJO-folyóiratokban tizenhatszor többen publikáltak, mint a nemzetközi folyóiratokban, azzal együtt, hogy a hazai folyóiratok száma nagyságrendekkel kevesebb, mint a nemzetközi folyóiratoké. A kutatók a nemzetközi folyóiratok kétharmadában alig, vagy egyáltalán nem írnak cikkeket. Varianciaelemzésünk szerint ez csak részben magyarázható azzal, hogy a nemzetközi folyóiratoknak csupán a fele érhető el a fizetős folyóirat aggregátoroknál. Azzal együtt, hogy társadalomtudományi területeken a kutatók gyakrabban publikálnak nemzeti nyelven, illetve hazai folyóiratokban, mint a természettudományok esetében (Nagy, 2016), és hogy a nemzetköziség hiánya mellett a nyelv a legnagyobb akadály egy folyóirat számára a kommunikációs hálózatba való integrálódáshoz, azt az álláspontot képviseljük, hogy a társadalomtudományok területén is

központi kérdés a nemzetközi folyóiratokban való publikálás (Hicks, 1999). Ugyanakkor az adatok ebben a vonatkozásban is megmutatják, hogy mind számosságában, mind dinamikájában (például az elmúlt öt év esetében) igen nagy eltérések vannak a IX. Osztály bizottságai között, ami a méltányosságot tekintve komoly empirikus problémát jelent.

Reményeink szerint a kutatásunkban közölt adatok hozzájárulnak ahhoz, hogy a hazai társadalomtudományban zajló tudományometriai viták eredményességét javítsák (Csaba et al., 2014), illetve ahhoz, hogy felhívják a figyelmet annak a fontosságára, hogyan működtetjük a rendelkezésünkre álló informatikai rendszereket (EISZ, MTMT, doktori.hu stb.). Az elméleti vitákhoz való hozzájáruláson túlmenően adatainkból három fontos pragmatikus fejlesztési irányt emelünk ki, amelyek nagymértékben javíthatják a hazai társadalomtudományban a méltányosabb folyóirat-rangsorolás kialakítását. Elsőként, és a IX. Osztály publikációs adatainak alapján a hazai folyóiratok online megjelenésének és indexelésének javítása, regisztrációja kiemelt fontosságú kell legyen a szerkesztőségek részéről. Másodsorban, a fizetős adatbázisok használatának elterjesztése, a nemzetközi folyóiratok szélesebb körben való hozzáférhetőségének növelése számos lehetőséget jelenthet. Harmadsorban pedig, a publikációs gyakorlat és a nemzetközi folyóiratlisták közelítését oly módon célszerű végrehajtani, hogy az a IX. Osztály kutatói számára tényleges motivációt jelentsen.

Kulcsszavak: *tudománymetria, méltányos rangsorolás, SCOPUS, Web of Science, h-index, SJR-mérőszám, kvartilis, MTMT-adatok*

IRODALOM

- Bijker, Wiebe E. (1995): *Of Bicycles, Bakelites, and Bulbs: Toward a Theory of Sociotechnical Change*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press • http://sciencepolicy.colorado.edu/students/envs_5110/bijker.pdf
- Braun Tibor (2010): Új mutatószámok a tudományos folyóiratok értékelésére – valóban indokolt-e az impaktfaktor egyeduralma? *Magyar Tudomány*. 171, 2, 215–220. • <http://www.matud.iif.hu/2010/02/11.htm>
- Csaba László – Szentes Tamás – Zalai Ernő (2014): Tudományos-e a tudánymérés? Megjegyzések a tudánymetria, az impaktfaktor és az MTMT használatához. *Magyar Tudomány*. 175, 4, 442–466. • <http://www.matud.iif.hu/2014/04/12.htm>
- Hegy Judit (2016): *Tudánymetriai mérőszámok 1. (Publish or Perish cikksorozat)* • <http://tklib.elte.hu/index.php/tananyagok/publish-or-perish-cikksorozat/1730-3-tudanymetriai-meroszamok-1>
- Hicks Diana (1999): The Difficulty of Achieving Full Coverage of International Social Science Literature and the Bibliometric Consequences. *Scientometrics*. 44, No. 2, 193–215. DOI: 10.1007/BF02457380
- Nagy Andrea Magda (2016): *Nemzetközi publikációs verseny a közgazdaságtudományban. Módszertani javaslatok a tudánymetria területéről*. Doktori (PhD) értekezés, Pannon Egyetem • http://konyvtar.uni-pannon.hu/doktori/2016/Nagy_Andrea_Magda_theses_hu.pdf
- Schubert András (2014): A tudánymetria kezdetei Magyarországon. Szigorúán személyes szemelvények. *Könyv és Nevelés*. 1, • konyv-es-nevelés/a-tudanymetria-kezdetei-magyarorszagon
- Soós Sándor – Schubert András (2014): *PTB-folyóiratlista MTMT-alapú osztályozása kutatásértékelési eljárásokhoz. A tudományos folyóiratok kutatásértékelési célú osztályozási gyakorlatának korszerűsítése az MTMT adattartalmának felhasználásával. A Magyar Tudományos Művek Tára (MTMT) publikációs adatbázis szolgáltatások országos kiterjesztése*. MTA KIK Tudánypolitikai és Tudományelemzési Osztály • http://www.mtakszi.iif.hu/docs/jelentesek/TTO_jelentes_MTMT2_D6.pdf
- Soós Sándor – Vida Zsófia (2016): *A tudánymetria a kutatásértékelésben. Minőségmérés és publikációs stratégia „nyíltan”*. Prezentáció. • http://www.mtakszi.iif.hu/docs/esemenyek/Corv_OA_soos.ppt
- Templeton, Gary F. – Lewis, Bruce R. (2015): Fairness in the Institutional Valuation of Business Journals. *MIS Quarterly*. 39, 3, 523–539.

A Magyar Tudományos Akadémia folyóirata.

Alapítás éve: 1840

178. évfolyam – 2017/1. szám

Főszerkesztő: Csányi Vilmos

Felelős szerkesztő: Elek László

Olvasószerkesztő: Majoros Klára, Seleanu Magdaléna

www.matud.iif.hu

HU ISSN 0025 0325